

sekről is, de azon kötelezettség mellett, hogy a háboru alatt fegyvert többé nem fognak.

Azon tiszteket, a kiknek hadseregükhöz való visszatérése a fegyverek sikerére befolyással volna, vissza lehet tartani.

Egészségügyi intézetek és a hozzá tartozó személyzet a megállapított jelvénynyel, vagyis egy vörös kereszttel fehér alapon (intézeteknél a zászlókon, személyeknél a karkötőkön) felismerhetővé teendők.

IV. FEJEZET.

Kivonat a hadra kelt sereg vonat utasításából.

Általános határozványok.

A vonat általános fogalma és tagozása.

A *vonat* a hadra kelt seregnek azon szükségleteit szállítja, melyek annak táplálkozására, továbbá a harczképességének és a hadi működési képességének fentartására és előmozdítására nélkülözhetlenek. Általában magában foglalja tehát az említett célokra szolgáló összes járműveket, lovakat, málhás állatokat, valamint a vágómarhát továbbá az azokhoz tartozó személyzetet.

A szabályzat értelmében közvetlenül a csapatoszlopban menetelő század- és üteg-lőszerkocsik, továbbá a műszaki csapatok szerelékkocsijai és a gyalog csapatok felszerszámozott tartalék lovai, — alkalmaztatásuk tekintetében — nem számítanak a vonathoz.

A «vonat»
fogalma.

A vonat tagozása
hovatarozandó-
sága és rendelte-
tése szerint.

A vonat hovatarozandóságára való tekintetből:

a csapatvonatra;

a fő- és a törzshadi szállások vonataira és a hadsereg-vonatra tagozódik.

A *csapatvonathoz* tartoznak a gyalog csapatokhoz, a lovassághoz és a tábori tüzérséghez, közvetlen szükségleteik fedezésére szervezetszerűleg beosztott eleség-, födeles- és markotányos kocsik; a lovasság szerszámkocsijai; a tüzérség és az utászok szerelékkocsijai és a tartalék lovak.

A csapatvonatnál rendszerint az élelmező tiszteknek, a számvivőknek, a segédmunkásoknak és a tüzérség, valamint a lovasság tartalék legénységének is tartózkodniok kell.

A csapatvonat az ütközetvonatra és a málhavadonatra tagozódik.

Az *ütközetvonathoz* tartoznak főbb részeiben a markotányos-, az eleség-, valamint a szerszámkocsik, a tábori tüzérségnél a szerelékkocsik.

A *málhavadonathoz* a málhakocsik és az egyéb járművek, lovak és személyek.

A *fő- és a törzshadi szállások vonatai* az irodát és a podgyászt, valamint a hadra kelt sereg magasabb parancsnokságainak egyéb szükségleteit továbbítják.

A *hadseregvonathoz* tartoznak a seregtestek számára szervezetszerűleg, vagy a hadra kelt sereghez általában kirendelt összes mozgó tartalék intézetek.

Utóbbiak tagozása főrendeltetésük szerint a következő:

1. *lőszervonatok* és pedig: hadosztály lőszer-telepek, lovashadosztály lőszeroszlopok, hadtest-lőszer-telepek, hadsereg lőszer-telepek;

2. *egészségügyi vonatok* és pedig: hadosztály-egészségügyi intézetek, tábori kórházak;

3. élelmezési vonatok és pedig: gyalog élelmező oszlopok, lovas élelmező oszlopok, hadtest élelmező oszlopok, a hadseregparancsnokságok élelmező vonatai, a hadsereg főparancsnokság élelmező vonata, tábori élelmező raktárak, tábori sütődék, vágómarhatelepek, hadtápvonat szakaszok;

4. *műszaki vonatok* és pedig: hidvonatok az utász szertartalékokkal, tábori táviró (távjelző) osztagok, sáncszer-oszlopok;

5. vonat-tartalékintézetek és pedig: hadtest-vonattelepek, lógyógytelepek.

A fő- és a törzshadi szállások vonatainál, továbbá a hadsereg-vonatnál az ütközet- és a málhavadonatra való elkülönítés elesik.

A vonatok szervezete.

A csapatvonatok, a fő- és a törzshadi szállások vonatai, valamint a hadosztályokhoz és hadtestekhez szervezetszerűleg beosztott tartalékintézetek és pedig: a hadosztály lőszer-telepek, lovashadosztály lőszeroszlopok, hadtest-lőszer-telepek, a hadosztály egészségügyi intézetek és a had-

Kincstári vonat:
országos fuvarok
és országos fogatok.

test-vonattelepek, továbbá a műszaki vonatok *kincstári* járművekkel és lovakkal vannak ellátva; a nehéz járművekhez, hogy közlekedésük rossz utvonalokon megkönnyíttessék, szükség szerint tartósan *országos* fuvarok osztatnak be.

A tábori kórházak és a hadsereg-lőszertelepek *kincstári* járművekkel birnak ugyan, azonban országos fogatokkal továbbittatnak. A *kincstári* szállító eszközökhöz, tehermentesítés céljából, szintén országos fuvarok osztatnak be tartósan.

Az élelmezési vonatok, — a hadtáp-vonatszakaszok kivételével — egészen vagy legalább főrészen országos fuvarokból alakíttatnak.

A hadtáp vonatszakaszok *kincstári* járművekkel és lovakkal vannak ellátva, és első felszerelésük alkalmával rendszerint nem láttatnak el országos fuvarokkal. Szükség esetén hadtáp-vonatok is képezhetők országos fuvarokból.

Tartósan beosztott országos fuvarok és országos fogatok. Az *országos fuvarok és országos fogatok* külön határozványok szerint állíttatnak ki.

Az országos fuvarok hadi célokra használhatók, rendszerint kétfogatuak és oly minőségűek legyenek, hogy a hadsereget kevésbé jó utakon is hosszabb időn át követhessék.

A *kincstári* vagy más hadsereg járművek továbbítása céljából igénybe veendő hámoslovak megközelítőleg ugyanazon teljesítő képességgel birjanak, mint a *kincstári* fogatok.

Minden egyes befogott kocs mellé (egyenként két felszerszámozott hámos lóval) egy kocsis,

50 kocs mellé (pár felszerszámozott ló) egy lovas kalauz rendeltetik ki, utóbbi főleg arra van hivatva, hogy a kalauzságánál a fegyelmet és a rendet fentartsa.

A vonatokkal való rendelkezés.

A 4-ik melléklet (Szolgálati szabályzat 2. rész) egyes vonatoknak ütközetmeneteknél való szervezetszerű csoportosítását ábrázolja. Meneteknél 4-ik melléklet.

A hadosztályhoz szervezetszerűen tartozó Hadosztályvonat összes vonatok annak «*hadosztály-vonat*»-át képezik.

A hadosztályhoz beosztott vonatszázad parancsnoka: *hadosztály-vonatparancsnok*.

Az ütközetvonat, ha a hadosztály-parancsnokság kifejezetten másképp nem rendelkezett volna, Éjjeli nyugállásokban. menet befejezése után a csapatjához vonul.

A törzs-(fő)-hadi szállások és a dandártörzsek vonatai az illető magasabb parancsnokságokkal egy állomáson éjjeleznek.

A hadosztály málhavonata, hacsak a hadosztály-parancsnokság annak a csapatokhoz való előrevételét el nem rendelné, a menet befejezte után is egyesítve marad és a hadosztály többi vonataihoz hasonlóan a hadosztály-parancsnokság rendelkezése szerint éjjelezik.

Az ellenség közelében elfoglalandó éjjeli nyugvóállásokban a málhavonat a hadosztálytól megfelelő távolságra visszahagyatik. Ugyanez

áll az élelmezési vonatra (oszlop-raktár-lépcső, tábori sütőde vágómarhatelep), továbbá azon műszaki vonatokra nézve is, melyekre a hadosztálynál előreláthatólag nem leend szükség. (Lásd Szolgálati Szabályzat II. részét.)

Ütközet.
Hadtestvonat.

A hadosztályokhoz be nem osztott valamennyi vonat a *«hadtestvonat»*-ot (a hadtest nagy vonatát) képezi, mely a *«hadtest-vonatparancsnok»* parancsnoksága alatt a vég hadosztálynak hadosztályvonata után menetel.

A hadtesthez beosztott vonatosztálynak parancsnoka *hadtest-vonatparancsnok*.

Országos fuvarok.

Követelmények,
melyeknek a szállító eszközök megfeleljenek.

Minden teherszállításra kijelölt járműnek: egy zabos-zsákkal, egy itató- és egy etető-edényvel, egy lámpával, néhány patkóval és patkószöggel fel kell szerelve lennie és azonkívül minden ily jármű lehetőleg ponyvaabroncsal, ponyvával vagy gyékénynyel és különösen kerékkötő készülékekkel, továbbá — az oldalak közötti rakodóhely elzárása céljából — az országszerte szokásos kasfonadékkal is legyen ellátva.

A személyszállításra szolgáló kocsik két- vagy négyülésre berendezve legyenek és egyébként is a céljuknak megfelelően.

Az országos fuvarok lovainak egészségeseknek, a hámszerszámoknak használhatóknak kell lenniök.

A felsorolt követelmények egynémelyike nem mindig a kívánt módon teljesíthető, ennél fogva jobb járművek hiányában gyakran olyanokat is át kell venni, melyek a felsorolt követelményeknek teljesen meg nem felelnek ugyan, de hasznavehetőségük különben kétséget nem szenved.

Ily esetben mindent el kell követni, hogy a járművek, — amennyiben ezt a rendelkezésre álló idő és eszközök megengedik, — jó karba helyeztessenek, a felszerelés, a hámszerszám pedig kiegészítettessék.

Az országos szállító eszközök a már előbb említett személyzettel állíttatnak ki. Azonkívül minden kalauzságához egy a szükséges szerszámmal ellátott kovács osztatik be.

Az egész személyzet az évszaknak megfelelő tartós ruházatot, továbbá evőedényt (evőcsészét), evőeszközöket és kenyértarisnyát tartozik magával hozni.

A kalauzok az írás és olvasásban, a lovaglás- és hajtásban, valamint a lóápolásban jártasak, és rendeltetésüknek megfelelően lovasítva legyenek.

Kalauzok.

Erélyük és megbízhatóságuk, továbbá azon tekintélynél fogva, melyet ők a fuvarosok között élveznek, alkalmasaknak kell lenniök arra, hogy a kalauzságuknál a fegyelmet és a rendet fenntartsák.

Az országos vonatok tartós alkalmazhatóságának egyik leglényegesebb tényezője ama tekin-

tély célirányos kihasználásában rejlik, melyet a kalauzok a velük egy és ugyanazon községből származó fuvarosokkal szemben élveznek, miért is a kalauzsághoz tartozó járművek lehetőleg községenként együtt tartandók.

Minden kalauz a hozzá beosztott szállító eszközökről jegyzéket vezet; emberek és lovak megbetegedését, továbbá a járműveken, rakományon stb. keletkezett károkat a vonat (vonatrész) parancsnokának jelentenie kell.

Minden kalauznak oda kell hatni, hogy a fuvarosok a vonatparancsnok és azok közegeinek rendelkezéseit pontosan teljesítsék, a lovak gondosan ápoltságának és a járművek hasznavehető állapotban tartásának.

A kalauz osztaga számára az élelmezési czikkeket átveszi, ellenőrzi a főzést, valamint az ételkiosztást. Ő veszi át az osztaga részére kijáró fizetéseket (személyi járandóságokat) is és azokat a vonat-(vonatrész)-parancsnok jelenletében fizeti ki.

A személyzet átvétele alkalmával igazoló jegyekkel láttatik el; ezeket a csapatvonalnál a csapatparancsnok, a fő-(törzs)-hadi szállások vonatainál a fő-(törzs)-hadi szállás térparancsnoka, a hadsereg vonatnál az illető vonatparancsnok állítja ki. Az igazoló jegyeknek tartalmazniuk kell: a kalauz, a fuvaros stb. vezeték- és keresztnevét, szolgálati alkalmazását, azon községet, járást és országot, hová az illető honilletékes.

Igazolójegyek.
Karkötők.

A csapatvonatnál, továbbá a fő-(törzs)-hadi szállások vonatainál, a kalauzok, fuvarosok (málhásállatok vezetői) és kovácsok, a hadsereg vonatnál pedig csak a kalauzok ezenfelül fekete-sárga karkötővel is elláttatnak, mely a balkaron viselendő.

A szolgálatból való elbocsájtás alkalmával az igazolójegy az illető polgári egyénnél meggyandó, a karkötő ellenben tőle elveendő.

Az országos szállító eszközöknél lévő polgári személyzet az átvétel megtörténte után, szolgálati és fegyelmi tekintetben a vonatparancsnok alatt áll és a hadi lábra állított seregnél lévő minden más személyhez hasonlóan a katonai biráskodásnak van alávetve.

Katonai biráskodás.

A szolgálati alkalmazás ideje alatt megbetegedett fuvarosok (málhásállatok-vezetői), kovácsok és kalauzok díjmentes kórházi ápolásra birnak igénynyel. Beteg lovak ingyenes katonai állatorvosi gyógykezelésben részesülnek.

Kórházi ápolás.

Minden országos jármű azon csapatnál (intézetnél stb.), mely által szolgálattételre átvéttetik, egy vagy két feliratos táblával láttatik el.

Feliratok.

Azon kalauzoknak, esetleg az egész kalauzságnak is, kik, illetőleg amelyek az élelmi javak szállításánál nagy megbízhatóságot tanúsítottak, általában magukat szolgálataikban ismételtén ki-tüntették, a hadsereg hadparancsnoksága, vagy ennek felhatalmazása folytán a hadtest-(oszlop)-

Jutalmazások.

parancsnokságok által, a szolgálati alkalmaztatásuk idejének megfelelő jutalmazás engedélyezhető.

Elindulás.

Gyülekezés.

Fél órával az elindulás előtt a «nyergelni» jel (parancs a nyergelésre) adatik. Ezen jelre a legénység felszerel, a lovak felnyergeltetnek és felszerszámoztatnak, a járművek málháztatnak és a tüzek eloltatnak.

A «sorakozó» jelre a lovak a kocsiba befogatnak, a legénység a beosztásába megy és mindenkinek indulásra készen kell lennie.

Nagyobb vonatoknál, melyek fokozatosan indulnak el, vagy vonatrészeknél, melyek a csapatjukkal táboroznak, de azokkal nem egyszerre indulnak, arra kell ügyelni, hogy a lovak idő előtt be ne fogassanak. A netán még rendelkezésre álló idő esetleg a lovak újbóli etetésére és a legénység étkezésére használandó fel, mert mindig tekintetbe veendő, hogy a később elinduló vonatok a menetcélt a csapatoknál később is érik el és hogy akkor sem a nyugalomra, sem a főzésre gyakran nincsen elegendő idő.

A tisztek és altisztek, kiknek osztagaik gyülekező helyén először kell megérkezniök, azoknak menetképességét gyorsan megvizsgálják.

A gyengélkedőket és a betegeket az elindulás előtt, ha orvos közel van, ez által meg kell

vizsgáltatni, és szükség esetén a legközelebbi egészségügyi intézetnek átadni, hogy a vonat mellett maradó gyengélkedők a járművekre felülhetnek-e, azt (ha orvos nem áll rendelkezésre) a vonatparancsnok dönti el.

Az egyes vonatokhoz az elindulás előtt a szükséges vonatőrségek rendeltetnek ki.

A vonatőrségek kirendelése.

Menetrend, menetalakzat.

A vonatok rendszerint a menetoszlopban menetelnek.

Menetrendi és menetalakzat.

Igen széles közlekedési vonalakon (műutakon vagy természetes utakon), hol a csapatok — az oszlop rövidítése végett, továbbá azon célból, hogy az élre való fejlődés gyorsíttassék, szélesebb menetalakzatokat alkalmaznak, a vonatjárművek, ha a körülményekhez képest ez szükségesnek és megengedhetőnek mutatkozik, kettésével, sőt hármásával is menetelhetnek. A vonatnak ezen menetalakzata azonban csakis azon feltétel alatt alkalmazható, hogy ha biztos tudomásunk van arról, hogy az elindulási hely és a menet cél közt oly szoros (hid, átereszt, töltés stb.), mely miatt alakzatot kellene változtatni, egyáltalán elő nem fordulna, mert ellenesetben ilyen alakzatoknak alkalmazása nemcsak hogy előny nélkül nem járna, de sőt tetemes menetzavarokat idézhetne elő.

Egy jármű a násikat három lépés távköz-
zel követi.

A hadosztály-vonatban a vonatok (vonat-
csapatok) a közvetlen előttük menetelő csapattól
(vonattól), a mennyiben eltérések határozottan
elrendelve nem volnának, a 4-ik mellékletben
(Szolgálati szabályzat II. rész) feltüntetett távközö-
ket tartják be.

A hadtest-vonatban az egyes hadtest-vonat-
lépcsőkön belül betartandó távközök szükség-
szerint a hadtest-vonatparancsnok által külön
szabályoztatnak.

A távközök célja, hogy a menet megkön-
nyíttessék és az egész oszlop folyékony mozgása
elősegíttessék. A távközöket tehát nem kell ag-
godalmasan betartani, hanem azok a körülmé-
nyekhez képest kisebbíthetők vagy nagyobbít-
hatók, a szerint, a mint fennakadások vagy más
viszonyok azt előidézik.

Az egyes vonatrészek önmagukban azonban,
menetközben, minden körülmények közt zárkózva
legyenek.

Oly vonatoszlopoknál, melyek kincstári jár-
művekből és kisebb fajú lovakkal befogott orszá-
gos járművekből vannak összeállítva, megessék,
hogy utóbbiak nem lesznek képesek a kincstári
fogatokkal lépést tartani, míg másrészt saját-
ságos menésmódjuknál (időről-időre poroszkáló üge-
tésüknél) fogva mégis oly gyorsan érhetik el a
célzt, mint a kincstári járművek. Ezen saját-

ságos tulajdonságra való tekintettel kisebb, ön-
álló menetelő oszlopoknál kivihető és czélszerű
leend, a kincstári és országos járművekből kü-
lön-külön kocsirészleget képezni és ezeknek, meg-
felelő távközök beszurása által, a szükséges sza-
bad mozgási tért engedni.

Minden vonatrésznek kötelessége, hogy az
előtte menetelővel szakadatlanul összeköttetést
tartson. Másrészt az elől menetelő vonatrészek
parancsnokainak kötelességük, hogy utkeresztezé-
seknél vagy elágazásoknál egy-egy embert, le-
hetőleg lovast, hagyjanak vissza, nehogy az
összeköttetés az utánkövetkező vonatrészszel el-
vesszen.

Nagyobb vonat végére, foglyok átvétele és
őrzése végett, ha az utóvéd nem közvetlenül
következik, szükség esetén külön fogolyőrségek
rendelendők ki, melyek az illető vonatparancs-
noknak vannak alárendelve.

Önálló vonatoknál, melyek fedezetére csa-
patok beosztva nincsenek, egy vagy két lovasi-
tott altiszt 200—300 lépésre az oszlop előtt lo-
vagoljon, hogy netalán előforduló menetakaká-
lyok idejekorán észrevehetőek és elháríthatók
vagy megkerülhetőek legyenek.

Ily vonat végét szintén egy-két altiszt kö-
vesse, kikre menetrendőri tekintetben az utóvéd
kötelességei háramlanak.

Összeköttetés.

Fogolyőrség.

Önálló vonatok.

Menetütem.

Folyékony menet.

A menet folyékony legyen; a vonatoszlop tehát, a mennyire csak lehet, egyenletes mozgásban maradjon. Ez által ember és ló kevésbé fárad, a vonatoszlop jobban rendben marad és a menetcélt kellő időben és szolgálatképes állapotban annál könnyebben érheti el.

Menetütem szabályozása.

A menetütemet az út minőségére, továbbá az időjárásra, a lovak állapotára és az oszlop mélységére való különös tekintettel a vonatparancsnok szabályozza.

A vonatoszlop élén, valamint minden nagyobb vonatrész élén, a megfelelő ütem jelzése végett, egy tiszt (altiszt) meneteljen.

A menet kezdetén és minden utemelkedésnél az ütem mérsékeltebb legyen.

Egyedül menetelő kincstári vonatok mindig nyugodt, egyenletes lépésben meneteljenek. Az országos fuvaroknál, melyekbe kisebb fajú lovak vannak befogva, ezeknek sajátos járásmódjára tekintettel kell lenni.

A csapatoszloppal menetelő vonatok számára a gyalog csapatok menetüteme marad mérvadó.

Gyengélkedő lovakkal többször meg kell állani és azoknak a szükséges pihenést engedni.

Menetgyorsaság.

A vonat menetgyorsaságának mértékéül körülbelül következő tartandó szem előtt:

Valamely 60—80 megrakott kincstári járműből álló, önállóan menetelő vonatoszlop jó

uton 8—10 óra alatt, egyszeri etetést is beleértve, 30 kilométert, üres járművekkel pedig 40—45 kilométert is haladhat. Kedvezőtlen körülmények között, vagyis rossz utakon vagy nehéz járatu hegyi utakon, lecsigázott fogatoknál, ismételt erőltetett vagy éjjeli meneteknél, a menetgyorsaság gyakran kevesebbre veendő.

Vonatok, melyek közvetlenül nagyobb csapatoszlopok mögött menetelnek, 20 kilométernyi távolság megtételére:

kedvező menetkörülmények között 6—8 órát, rossz menetkörülmények között esetleg kétszer annyi időt is igényelnek.

Menetfegyelem.

A menet végbevételére vonatkozó rendelkezések czélszerűsége mellett, a fegyelem szigorú betartása egyik alapfeltétele a nagy menetteljesítésnek.

Általános határozványok.

A menetfegyelem betartása valamennyi vonat- és vonatrész parancsnoknak legélénkebb tevékenységét követeli. Különösen erőltetett meneteknél a tisztek és altisztek saját példájukkal tünjenek ki, legénységük erkölcsi erejére hassanak és mindent elkövessenek, hogy azt rendben és jókedvben tartsák.

Tisztek és altisztek örködjének a fölött, hogy alosztályaik magukban zárkózva maradjanak, hogy a legénység a menetütemet betartsa

A tisztek és altisztek feladata.

és hogy a jeleket és figyelmeztetőket gyorsan kövesse.

A vonatparancsnokok vonatjaikat időközönként maguk előtt vonultassák el, hogy a rend és fegyelem betartásáról meggyőződjenek.

Ez alkalommal minden a menetet hátráltató rendetlenség beszüntetendő; a vonat- (vonatrész) parancsnokok azonban tartózkodjanak attól, hogy lényegtelen aprólékos kifogásokkal a legénység (fuvarosok) jókedvét és a vonatoszlopok folyékony menetét zavarják; csekélyebb hiányok helyreállítását, különösen ha ez késedelmezést idézne elő, csak a legközelebbi pihenő alatt kell foganatosítani.

Különös magatartási szabályok.

Pénztárak és irodák, továbbá távirda-járműveknek tovaszállítására azonban mindenkor törekedni kell és e célból a szükséghez képest oly járművek üríthetők ki, melyeknek másnemű rakományaik vannak. Ily esetben első sorban zabot és kenyeret, vagy ha nagyobb mennyiségű ital is szállittatik, ezt kell visszahagyni. A visszamaradt szállitmányhoz őrség rendelendő és a legközelebbi csapatok felszólítandók, hogy azon czikkeket, ha szükségük volna rájuk, átvegyék. Ha azonban a visszahagyott készletek nyilvánvalóan az ellenség kezébe jutnának, akkor azok — az egészségügyi anyag kivételével — megsemmisítendőek.

A kilépés menetközben a vonatrész-parancsnok által csak a legsürgősebb esetekben enged-

hető meg. Helységeken való keresztülvonulások alkalmával azonban, ha ez a menet zavarása nélkül kivihető, az emberek vízzel elláthatják magukat. Meleg időjárásnál a vonatparancsnok idejekorán gondoskodik arról, hogy a lakosok, szükség szerint, vízzel telt edényeket állítsanak az utcára.

Egyebekre nézve lásd az E—16 jelzetű utasítás 14. §-át és a Szolgálati Szabályzat II. részét.

Pihenők.

Körülbelül fél órával, miután a vonatoszlop (oszloprész) vége az elindulás helyét elhagyta, mintegy 10 percznyi pihenő (első rövid pihenő) tartandó, hogy apró hiányosságok a nyergelésen, hámszerszámokon és vasaláson, valamint a járműveken és azok felszerelésén, továbbá a nem lovasítottak lábbelijein helyreigazíthatók és a természeti szükségek végezhetőek legyenek.

Első rövid pihenő.

A hadosztályal együttmenetelő *hadosztályvonat* az első rövid pihenőt többnyire következő módon tartja meg:

- a) a hadosztály egyesített ütközetvonata a törzshadi szállás vonatával egyidejűleg;
- b) a hadosztály egyesített málhavonata külön magában;
- c) a gyalog (lovás) élelmező oszlopok rendszerint két csoportban.

A pihenőhelyen az oszlop éle megáll, a néptán elszakadozott vonatrészek az él felé felzár-

kóznak, a járművek az esetleg elveszett távkö-
zöket újból felveszik és azután az emberek vo-
natrészenként leszállanak, minek megtörténte
után a sorból való kilépés a szükséghez képest
meg van engedve. A szerszámokon, lábbelin stb.
mutatkozó hiányosságok azonnal helyreigazi-
tandók.

Egyéb pihenők.

Az összes többi pihenők száma és tartama
a menet céljától, előrelátható tartamától, az
időjárástól, az ut minőségétől, az oszlop hosszá-
tól és összeállításától, valamint az emberek és
állatok testi állapotától függ; azoknak meghatá-
rozását tehát az oszlopparancsnok belátására kell
bizni. Némelykor ajánlatos a rövid pihenőt min-
den órában megismételni.

Ha az ut, hőmérséklet és az időjárás némi-
leg kedvező, akkor vonatok egész 22 kilométerig
terjedő menetek alatt is el lehetnek hosszú pi-
henő nélkül.

Hosszu pihenő.

Hosszu pihenő elrendelése alkalmával az ut-
nak több mint fele meg legyen téve; a pihenő tar-
tama (rendszerint egy óra) tudtul adandó.

A hosszú pihenőhely az uttól oldalt oly
ponton, a hol víz van, és ha csak lehet, helység
közelében választandó.

Magában a helységben azonban csak rossz
időben, hideg évszakban, vagy akkor kell a pihe-
nőt tartani, ha azt a vízzel való ellátás kívánja.

Egy helyben több mint 300 jármű rend-
szerint ne pihenjen. Pihenőhelyek kijelölésénél

tekintettel kell továbbá lenni szilárd talajra,
valamint megfelelő ki- és bejáratokra. Más csa-
patok vagy vonatok által közvetlenül előbb hasz-
nált pihenőhelyek lehetőleg kerülendők.

Ha alkalmas pihenőhelyek nem állanak ren-
delkezésre, akkor a hosszú pihenő párhuzamos
mellékutakon és ha ez sem volna lehetséges, ma-
gán a menetuton tartandó; ez esetben azonban
az utnak egyik oldalát (esetleg a közepét) sza-
badon kell hagyni.

A menetut felhasználása lehetőleg kerülendő.

Szűk utakon vagy más szorosokban nem
szabad pihenőt tartani.

Hosszu pihenőknél a következőket kell szem-
előtt tartani:

- a) a vonatok, hasonlóan mint a táborszállás-
nál, a pihenőhelynek megfelelő szorosabb
alakzatba mennek át;
- b) mihelyt az egyes vonatrészek fölállítási
helyükre értek, a vonatrész-parancsnokok a
leszállást és a lovak hevederének megeresz-
tését elrendelik;
- c) a vonatrész-parancsnokok megvizsgálják a
vonatrészeiket;
- d) a természeti szükség végzésére alkalmas
helyek kijelölendők; a pihenőhelyet engedély
nélkül elhagyni senkinek sem szabad;
- e) ha a vonat nyers hust visz magával,
akkor ennek megóvásáról újra kell gondos-
kodni;

f) ha etetni kellene, a lovaknak rendszerint csak zab adandó és azután elővigyázattal kell itatni;

g) víz és élelmiszerek elhozatalára az emberek kivezenylendők, osztagonként egyesítendőek és az ügyeleti tisztetek által — ha helységekre kellene lépni, csakis egy tiszt parancsnoksága alatt — vezetendőek.

A hosszú pihenők alatt adandók ki továbbá az esetleg szükséges parancsok a menetállomásba vagy táborba való bevonulásra, valamint az átvételezésekre, az ör-, készülségi- és ügyeleti szolgálatra.

A pihenő befejezése után a felülésre az egyes vonatrészek csak akkor utasítandók, mikor az indulás sora rájuk kerül.

Különös határozványok.

A szolgálati szabályzat 2-ik részében mondtak kiegészítésül még kiemeltetik:

a) Magatartás különös esetekben.

Ütközetmeneteken előforduló keresztezések-nél általában ragaszkodni kell ahhoz, hogy — ha csak különös parancsok másként nem rendelkeznek — a visszavonuló csoport az előnyomulónak és a vonatoszlop a csapatoszlopnak elsőbbséget engedjen.

Előre nem lát-
ható tartózkodá-
sok.

Ha egy oszlopnak vagy oszloprésznek me-
nete valamely akadály által előreláthatólag hosz-
szabb időre feltartóztatik, akkor az előhaladás-
ban akadályozott legelől levő osztálynak parancs-
noka, a feltartóztatás előre látható tartamát, ép
ugy az oszlopparancsnoknak, valamint az utána
következő csapatoknak és vonatoknak tudomá-
sára juttassa. A feltartóztatott csapatok és vona-
tok ugy viselkedjenek, mint pihenők alatt elő-
van irva.

Gyorsan el nem hárítható fennakadásnál oly-
kor előnyös és kivihető lesz az egész hátrább
következő vonatot, vagy annak egy részét, eset-
leg rendelkezésre álló, a menetvonallal párhuzá-
mos és azzal ismét egyesülő mellékutra, vagy —
ha a terep e célra alkalmas — az oldalterepre
letéríttetni és ugy tovább menetelni vagy pihen-
tetni, miközben az utánkövetkező többi vonatok
menetüket folytatják; ez által a fennakadás to-
vább terjedése megakadályoztatik.

b) Utmeredélyeken való áthaladás.

Hosszabb utmeredélyek áthaladásánál a vo-
natok lassabban hajtsanak és — hogy a hámos-
lovak kifújhassák magukat, — többször megáll-
janak.

Ha el nem kerülhető, az egyes járművek
között nagyobb távközök vehetőek, azonban min-
den eszköz felhasználandó, hogy az oszlop szük-

Utmeredélyeken
való áthaladás.

ség nélküli meghosszabbítása elkerültessék. A tartó villák leeresztendők. Minden menetképes és rendszerint az egész hajtó legénység is leszáll; a nyerges lovak kézen vezetendők.

Különösen nehézkes és meredeken emelkedő utszakaszoknál egyes járművek fogatszakaszai egymás elé foghatók.

Lefelé hajtásnál a kerekeket fékezni vagy megkötni kell. A rudaslovak lovon (hajtók az ülésen) maradnak, az elő- és középvlovak rendszerint leszállanak és gondoskodnak, hogy lovaik ne huzzanak.

Tartós lefelé hajtásnál az előfelhérczeket egészen is le lehet venni, úgy hogy a járműveket csak a rudaslovak huzzák.

c) Éjjeli menetek.

Éjjeli meneteknél valamennyi tisztos fokozott tevékenységére van szükség, hogy a rend fentartassék. A hajtó legénység folyton ébren tartandó. Minden fennakadásnak okát különösen a lovasított tisztek azonnal kutassák ki és szüntessék meg. Mindenesetre meg kell akadályozni, hogy az emberek leüljenek vagy lefeküdjenek.

Éjjeli meneteknél a legnagyobb menetzavarok gyakran az által idéztetnek elő, hogy a vonatoszlopok a helyett, hogy menetelnének, az utakon tétlenül állanak és a mellett még sem pihennek, vagy hogy egész oszloprészek elma-

radnak, álutakra tévednek stb. Gyakran megtörténik, hogy valamely jármű, melynek kocsisa alszik, minden ok nélkül megáll, az utat elzárja, minek következtében az egész oszlop megáll és — ha csak a legnagyobb erély ki nem fejtetik — tovább nem mozdítható, mert mindenki elalszik. Ha ettől lehet tartani, akkor a vonat- és vonatrészparancsnokok azon elővigyázatot használják, hogy a hajtó legénység felét leszállíttatják és közvetlenül nyerges lovaik mellett meneteltetik, a minél a vonat- és vonatrészparancsnok belátására bizatik, megfelelő időközökben, kellő váltakozást elrendelni.

A helyes menetvonal betartására, valamint az összeköttetés fentartására magában az oszlopban fokozottabb figyelmet kell fordítani. A hol lehetséges az egész oszlop élére, valamint az egymástól nagyobb távközök által elválasztott oszloprészek élére is, fáklyával ellátott utmutatók osztandók be.

Utkeresztezéseknél és elágazásoknál, azon esetre, ha a következő vonatrész szorosán zárkózva nem volna, a végén levő tisztesek egyike annak megérkezését várja be, vagy egy közembert (esetleg többet is) hagyjon hátra.

Sötét éjszakában a járműveken levő kézi lámpák az oszlopparancsnok rendelkezésére meggyújtandók.

Helységeken átvonulás közben a menetvonal mentén levő ablakok lehetőleg kivilágítandók.

Pihenőknél a menet folytatása előtt az egyes parancsnokok adandó jelek, vagy oszlop mellett való végiglovaglás, vagy hátulról előre küldendő jelentések által győződjenek meg, vajjon az oszlop a menet folytatására kész-e, nehogy valamely rész esetleg hátra maradjon.

Táborozás és laktáborozás.

Általános határozványok a vonat éjjelezésére nézve.

A menet- (éjjeli) állomások vagy éjjelezési körletek a vonatok számára a magasabb parancsnokságok által utaltatnak ki.

A kiutalt szálláskörleteket lehetőleg ki kell használni és rendszerint csak azon vonatok (vonatrészek) táboroznak, melyeknek legénysége és lovai az illető körletben rendelkezésre álló összes szállások lehető legjobb kihasználása mellett sem hozhatók földél alá.

Az ellenség közelében ellenben, ha ezt a vonat-(vonatrész)-parancsnok szükségesnek tartja, az egészeknek táborozni kell.

Súlyosan beteg legénység addig, míg valamely egészségügyi intézetnek átadható, lehetőleg gyengélkedő szobákban helyezendő el.

Az összes vonatok járművei elvileg a helységen kívül telepedjenek le. Csak a fő- és törzshadi szállások legszükségesebb tárgyaival megpakott járművek helyezhetők el, ha van hely,

a magasabb parancsnokságok szállásai és irodái közelében.

Laktáborozó vonatok hajtó legénysége és lovai lehetőleg az illető teleptér közelében helyezendők el.

Táborhely és a tábor alakja.

A vonatok táborozására nézve a Szolgálati Szabályzat 2-ik részében foglalt határozványok kiegészítésekép általában a következők mérvadók:

- a) A törzs-(fő)-hadi szállások vonataira nézve az előző fejezetben mondottak mérvadók.
- b) Lőszervonatok hasonló módon táboroznak, mint a tüzérségi csapatok, a többi hadseregvonatok, mint az önálló vonatok.
- c) A tüzérséghez nem tartozó, önálló vonatok táboralakja az 5. mellékletből vehető ki.

5. melléklet.

A járművek két vagy több, egymástól 30 lépés távolságra levő sorban állanak. Minden sor egyes járművei között, a koci közepétől középig számítandó 6 lépés és minden 12 jármű után 15 lépés térköz hagyandó.

A lovak annyi sort alakítanak, a hány szükséges.

A lovak minden vonala mögött a hozzájuk tartozó legénység táboroz. Számvivő altisztek, trombitások, gyógykovácsok és mesteremberek a tiszti vonal mögött parancsnokaik közelében táboroznak. A tisztek mögött és hozzájuk legköze-

lebb, azok szolgálai és lovaik táboroznak. A többi esetleg még jelenlevő legénység a lovak utolsó vonala mögött 20 lépésre táboroz.

A tábortüzek a főzőtüzek sorában rakandók. Ha a szél iránya úgy kívánja, a főző- és tábortüzek megfelelőleg áthelyezendők.

A telepőrség álló helyétől 20 lépéssel előre és oldalt rakja tüzét

A telepőrség vonala egyuttal az arczvonalat is jelzi, ha járművek nélkül kell kivonulni.

A vonatőrség vagy vonatfedezet a fegyvernemének megfelelő alakzatban, a számára külön kijelölendő helyeken táboroz.

Ha több harczzonalban kell táborozni, minden előllevő harczzonal utolsó — és a rákövetkező harczzonal első vonala között 100 lépés távköz hagyandó.

A tábor (telep)-helyek kiszemelése és a szállások előkészítése általában.

A tábor (telep)-helyek kiszemelését, valamint általában a szállások előkészítését a hadosztálylyal menetelő vonatok számára a hadosztályparancsnokság utasítása alapján a hadosztályvonatparancsnokok, a hadtest-vonatnál az egyes hadtest-vonatlépcsők parancsnokai, önálló vonatoknál azoknak parancsnokai eszközlik

Ez a legtöbb esetben oly módon történik, hogy az egyes csoportban éjjelző csapatok és vo-

natok legmagasabb parancsnoka egy lovasított tisztet (vezérkari tisztet) a kellő számú segéd-személyzettel (lovasított tisztek vagy altisztekkel) az illető helységbe előre küld. Ezen tiszt kieszemeli az egyes csapatok és vonatok számára kiutalandó szálláskörleteket és tábor (telep)-helyeket

A táborszállásra vonatkozó részletintézkedések a következők: Részletintézkedések.

- a) Ha szükséges, a tábor főpontjainak megjelölése póznákkal, bokrokkal stb.;
- b) a meglevő kutak és források kiutalása az egyes vonatok részére, továbbá a vizpart pontjainak kijelölése, tekintettel ezek kihasználására, az ivó- és főzőviz nyeresére, az itatásra, a mosásra stb. Folyó vizeknél ezen helyek a vízfolyás irányában a fönt említett sorrendben jelölendők ki;
- c) a fa, szalma és élelmi szerek szükségleteinek biztosítása;
- d) az árnyékszékek helyeinek kijelölése.

A tett előkészületek az illető közeg részéről a parancsnoknak, ki esetleg a vonattól előre siet, lehetőleg még a csapat beérkezése előtt jelentendők.

A táborhelyek kiszemelésével, illetőleg az elszállásolás általános előkészítésével megbízott tisztek közegei (segédei) a vonatrészeket azon ponton várják, a hol azoknak az utról le kell térniök.

Magatartás ütközet alatt.

Egészségügyi és lőszer vonatok.

Egészségügyi
vontok.

A harc kezdetén a hadosztály-orvosfőnök a hadosztály-parancsnokságtól kapott irányelvek szerint elhelyezteti a segélyhelyeket és a kötőhelyet.

A kötőhely rendszerint 3000 - 5000 lépésnyire van az ütközetvonal mögött és a segélyhelyekkel lehetőleg kocsik által járható utakkal legyen összekötve.

A segélyhelyek oly közel helyeztetnek el az ütközetvonal mögött, hogy a sebesülteket könnyen oda lehessen szállítani, másrészt azonban azok ellenséges tűz elől lehetőleg védve legyenek. Mindkét követelménynek mintegy 1000 lépésnyi távolságra való felállítás a legtöbb esetben megfelel.

A súlyosan megsebesültek szállítása a hadosztályegészségügyi intézet sebesültszállító kocsijain és a tábori kórházak sebesültszállító oszlopainak kocsijain — szükség esetén még más, a sebesültszállításra berendezett járműveken is — eszközöltetik. Ez irányban mindenekelőtt az egészségügyi osztag parancsnokának kötelessége a hadosztály-parancsnokságnál, a hadosztály-orvosfőnök útján, a szükséges kezdeményezést az iránt megtenni, hogy a hadosztály-(hadtest) vonatparancsnokok vagy általában a legközelebb levő

vonatparancsnokok (az ütközetvonal parancsnoka) az üres vonat-járműveket rendelkezésre bocsásák, sőt esetleg, hogy a sebesültszállításra szükséges járművek harácsoltsassanak is. A kocsik szalma- vagy szénával megfelelően kitöltendők, lehetőleg ülődeszkákkal ellátandók és a kapott parancs szerint a kötőhelyre küldendők.

Ha a harc nagyobb kiterjedést nyer és elegendő ily üres kocsi rendelkezésre nem állana, akkor a vonatparancsnokok a legközelebbi községekben található minden járművet parancs nélkül is harácsolni és olyképen készenlétbe helyezni tartoznak, hogy azok vett parancsra a kötőhelyekre küldhetők legyenek, de azon időpontig a közlekedést el ne zárják.

Esetleg az utakon álló csapatok és vonatok parancsnokai kötelesek a közlekedést a sebesültszállítványok számára, melyek az első kocsin egy kis vas jelző zászlót viseljenek, szabadon tartani.

A kiutalt tábori kórházak a magasabb parancsnokságok által szükség szerint előre rendeltetnek.

A hadosztály- és hadtest-lőszertelep felállítási helye iránt a hadosztály- (esetleg hadtest-) parancsnokság intézkedik. Ezek a hadosztály-(hadtest) tüzérséggel, valamint azon ütközet csoportokkal, melyek a lőszer kiegészítése tekintetében hozzájuk utalva vannak, az összeköttetést fentartják és így, valamint felállítási helyüknek

Lőszer vonatok.

czélszerű megválasztása által is, gondoskodnak arról, hogy a lőszerpótlás mindig gyorsan eszközölhető legyen.

Egyéb vonatok.

Mindazon vonatok, melyek a csapatokat az ütközetbe nem követik, az ütközetszínhelytől megfelelő távolságban visszatartandók. A vonatoknak hátrafelé, az ütközetszínhely mögött való lépcsőzetes csoportosításánál mindenekelőtt arra kell tekintettel lenni, hogy a vonatok visszavonulás esetén a csapatokat fel ne tartóztassák.

A vonatok visszavezetése lépésben történik, de pihenés nélkül mindaddig, míg az új felállítási helyek elérve nincsenek.

Harc közben a vonatoknál rend, csend és fegyelem tartandó. Már a rend ellen felmerülő kísérletet is a legszigorubb eszközökkel kell elnyomni. Ott, hol elrettentő példaadásra van szükség, a vétkes, mint ez már említettett, haladéktalanul felkonczolandó.

A vonattól senkinek sem szabad eltávoznia. Ugyanez érvényes a különféle intézeteknél levő tisztek, tisztviselők és egyéb személyekre nézve is.

A vonatok kiutalt felállítási helyükön mindenkor indulásra készen tartandók.

A lovak befogva maradnak, de etetendők, mert ezektől majdnem minden ütközet befejezése után erős menetek végrehajtása kívántatik,

A többi vonatok visszatartása.

Rend és menet-készség.

még pedig vagy azon czélból, hogy az elől levő csapatok élelmezhetőek és hogy üldözés esetén a vonatok kellő közelben legyenek, vagy pedig — visszavonulás esetén — a szükséges térnyerés czéljából.

A vonat- és vonatrészparancsnokok harc közben figyelmüket azon megfutamodókra fordítják, kik magukat a harc alól kivonják és álhírek terjesztése által, az ily benyomások iránt fogékony vonatszemélyzetnél netán rendetlenségre szolgáltatnak okot. Ha ily szökevények az első felszólításra a harczvonalba vissza nem térnek, akkor a közbelépő tiszt által vagy annak parancsára felkonczolandók.

A vonatparancsnokok egyetértőleg az élelmező tisztekkel gondoskodnak arról, hogy a csapatosság- és markotányos-kocsik közvetlenül az ütközet után csapattestükhöz jussanak és hogy azon élelmező lépcsők is, melyek aznap az élelmi czikkek átadására vannak kijelölve, mielőbb a csapathoz küldessenek.

Élelmi czikkek szállítása a csapathoz

Magatartás ellenséges támadás esetén.

A vonat fedezésére esetleg szükséges ütközet lehetőleg oly módon vezetendő, hogy a járművek az ellenség tűzkörébe ne jussanak és menetüket feltartóztatás nélkül folytathassák.

Ha valamely menetelő vonatoszlop közvetlenül támadtatik meg, akkor annak magatartása a

Menet közben.

támadás irányától és erejétől, a vonat védelmezése céljából rendelkezésre álló erők mennyiségétől és azon körülménytől függ, vajjon a támadást gyalogság vagy lovasság intézi-e.

Hátulról intézett támadásnál a legtöbb esetben célszerű lesz a vonattal a menetet folytatni, míg a vonatőrség (fedezet) a támadást visszautasítani igyekszik.

Minden más esetben célszerű lesz — ha a kocsik gyors megfordulása vagy elhajtása által rendetlenségek támadhatnának — a vonatot megállítani.

Lovassági támadás esetén az él megáll, a többi kocsik szorosan felzárkóznak, hogy ezáltal az ellenséges lovasság keresztüllovaglása megakadályoztassék és a vonatőrségnek (fedezetnek) a védelmezés megkönnyebbítettessék.

Ha valamely helységet, melyben vonatok vannak elhelyezve, rajtaütés ér, akkor a védelem — ha a rendelkezésre álló erő támadólagos fellépésre elegendő nem volna — a házakban és udvarokban eszközözlendő, melyek e célból elzárandók, és ha az idő engedi, el is torlaszolandók.

Nyílt táborokban — néhány ember kivételével, kik a lovak mellett maradnak — mindenki fegyvert ragad és a táborparancsnok utasítása szerint az ellenségre veti magát.

V. FEJEZET

Általános ismeretek a tereptanból.

Terep, tervrajz, térkép.

A föld felületét minden azon található, nem mozgó tárgygyal együtt «terep»-nek nevezzük.

Egy terepszakasz felső látképének rajz általi lehető pontos ábrázolása tervrajznak vagy térképnek neveztetik.

Mérték, részletes és általános térképek.

A földfelület egy részének rajz általi előtűntethetésére, a terep alakja és körvázlata meghatározott arányban kisebbre véve (kisebbitve) papírra teendő.

Azon mérték, mely ezen arányt meghatározza, az illető rajz aránymértékének neveztetik.

Ha a terep ábrázolása csekély kisebbitésben történik, akkor a rajz «tervrajz»-nak neveztetik; ha a kisebbités tetemes, akkor a rajzot «térkép»-nek nevezzük.

Minél pontosabbnak kell a tervrajznak lenni, annál csekélyebbnek kell a kisebbitést venni.

Általában.